

Mezník, Jaroslav

[Urbánek, Rudolf. Věk poděbradský. IV, Čechy za kralování Jiříka z Poděbrad: léta 1460 - 1464]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1963, vol. 12, iss. C10, pp. 147-149

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102194>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

mických příčin husitství, vychází Seibt ze slabosti centrální moci, která se podle jeho názoru opakuje v předvečer všech velkých revolucí. To je ovšem důsledek kulturněpolitického pojetí husitství a ahistorického pojetí revoluce. Proto také je zařazen husitství do řady evropských a světových revolucí, přes zdůrazňování historického principu ryze vnější a nemůže se srovnávat s propracovaným pojetím husitství jako úvodního článku řetězu evropských buržoazních revolucí, k němuž dospěla naše husitologická literatura.

Seibtovo vysoké ocenění husitství v rámci jeho pojetí a mnoho dílčích poznatků zaslouhuje zajisté našeho uznání, stejně jako práce dalších husitologů na Západě. Současně je ovšem třeba vést v edeckou polemiku, která se bude muset zabývat především základními pojmy a kategoriemi, se kterými současná západní věda pracuje, a v nichž se koncentrují podstatné rozdíly v pojetí husitství. Vyžaduje to ovšem proniknutí do pojmové a kategoriální soustavy, která je odvozena z filosofie a sociologie a v níž se odráží celková kulturněpolitická skutečnost západní ideologie, v Seibtové případě na příklad ideologie „atlantické evropské civilizace“. Zásadní polemika v této oblasti ovšem nevyklučuje plodnou spolupráci v řešení konkrétních historických otázek, kterých je právě v husitské epoše, epoše skutečně světového významu našich dějin, mnoho.

Josef Válka

Rudolf Urbánek, Věk poděbradský IV — Čechy za králování Jiřka z Poděbrad, léta 1460 až 1464 (České dějiny III. 4). Praha 1962, 823 str.

S poněkud zvláštními pocity odkládáme po přečtení rozsáhlých svazek, věnovaných podrobnému vylíčení zápasu, který svedl Jiří z Poděbrad a většina tehdejší české společnosti za uchování alespoň některých výdobytků a tradic husitského revolučního hnutí. Kniha vyšla roku 1962 jako čtvrtý díl celku, jehož první díl vyšel již roku 1915: již tato skutečnost je věcí ojedinělou (zvláště jde-li přitom o dílo téhož autora). Kniha vyšla roku 1962, v roce autorovy smrti, jako poslední slovo jedné z velkých postav naší historiografie první poloviny 20. století. A konečně: kniha vyšla roku 1962, právě 500 let po události, která je jejím ústředním bodem, totiž po uzavření kompaktát papežem Piem II. Tyto skutečnosti neuvádím jen z toho důvodu, že svým způsobem dávají vydané knize ráz něčeho výjimečného — jsou totiž současně i východiskem pro její pochopení a hodnocení.

Urbánek počal na svém díle o poděbradské době pracovat již počátkem tohoto století. Srovnávací strukturu, obsah a metodu prvního a čtvrtého svazku (které vyšly v časovém rozpětí 47 let!), dospějeme k závěru, že mezi nimi není větších rozdílů. I když tedy celé Urbánkovo dílo neztratilo ani dlouhou dobou vycházení nic ze své jednotnosti, což je nepochybně výhodou, na druhé straně právě tato skutečnost je jednou z příčin, které vedou k určitým výhradám. Některé z nich vyslovil J. Macek v doslovu k vdanému svazku: nejde o práci marxistickou, chybí výklad ekonomicko-sociální, Jiříkovo vladaření je příliš idealisováno. Můžeme se pokusit o soud obecnější. Urbánkovo dílo — a týká se to i posledního svazku — vychází z pojetí historie, které u nás převládalo koncem 19. století. Kdežto pozdější naše předmarxistická historiografie přihlížela ve stále větší míře k problémům vývoje společenského a hospodářského (týká se to nejen Mendla, ale i Pekaře a Šusty, abych jmenoval alespoň jména nejvýznamnější), Urbánkovi zůstaly tyto otázky přece jen do značné míry cizí. V předmluvě ke čtvrtému svazku sice sliboval, že „poměry literární a umělecké, ústavní, správní a soudní, sociální a hospodářské i vojenské“ budou vylíčeny v plánovaném svazku pátém, avšak právě skutečnost, že všechny tyto otázky měly být pojaty do svazku, který měl současně líčit období rozhodujících bojů o existenci Jiříkova království a utrakvismu v letech 1464—1471, ukazuje, že pro Urbánka šlo o témata vedlejší.

Některé stránky Urbánkova díla však nepochopíme jen poukazem na dobu, v které vznikly hlavní rysy jeho koncepce. Souvisí totiž také přímo s osobností Urbánkovou, s jeho celkovým záměrem a pracovním postupem. Aby vysvětlil minulost, považoval Urbánek za nutné sledovat každý detail politického a náboženského vývoje, a také každý z těchto detailů vypsat. Z tohoto přístupu k látce vyplývá rozsah jeho díla. Spočítáme-li, na kolika stranách vylíčil Urbánek ve čtyřech vyšlých svazcích dějiny „věku poděbradského“ z let 1437—1462, dojdeme k závěru, že k tomu, aby vypsal události čtvrtiny jednoho století, potřeboval téměř 3700 tiskových stran. I tento přílišný rozsah byl předmětem kritiky J. Macka. Pokud budeme mít na mysli sám rozsah, právem i neprávem. Právem v případě, že chápeme Urbánkovo dílo jen jako součást většího celku, Českých dějin; pak je obsažnost a i detailnost díla jistě neúměrná. Ne zcela právem tehdy, jestliže se na ně díváme jako na monografii o Jiřim z Poděbrad a jeho době. Domníváme se totiž, že osobnost Jiříkova i osud našich zemí v polovině 15. století velmi podrobný rozbor a velmi podrobné zkoumání zaslouží. Otázka zní proto poněkud jinak: dovedl

Urbánek využít velkého rozsahu svého díla k tomu, aby bylo jasným a přehledným výkladem o událostech poděbradské doby?

Máme-li odpovědět na tuto otázku, nemůžeme se vyslovit zcela jednoznačně. Dotykáme se tím ostatně předmětu, který nesouvisí jen s Urbánkovou prací, ale vůbec s otázkou, jak rozvrhnout větší díla o dějinách určité epochy. V naší literatuře se setkáváme v podstatě s dvojným způsobem řešení tohoto problému. Buď byl jednotný a současně složitý tok společenského vývoje rozložen do několika proudů (vzniknou tak pro jednotlivá období zvláštní kapitoly o politickém vývoji vnitřním a zahraničním, o vývoji měst a venkova, o vývoji kulturním apod.), nebo byly výklady o jednotlivých složkách historického procesu v různých souvislostech připojovány k líčení událostí politických. První způsob převažuje (ze starších prací patří k němu např. Novotného svazky Českých dějin, z novějších především Přehled československých dějin), jako příklad směru druhého lze uvést vedle Sustových svazků Českých dějin právě dílo Urbánkovo, alespoň pokud jde o výklady z dějin náboženských a rozbory mocenské situace v jednotlivých zemích Koruny české (rozbor vývoje sociálně-ekonomického, správního a kulturního měl obsahovat, jak jsem se již zmínil, nedokončený díl pátý). Jenže to, co u Susty přispělo nepochybně k čtivosti jeho díla, vedlo u Urbánka do jisté míry k nepřehlednosti. Způsobila to právě přílišná rozsáhlost jeho svazků a jeho záliba v detailech. Urbánkovo dílo stěží může číst čtenář, který o průběhu událostí není již předem poměrně dobře informován: v záplavě faktů a detailů ztrácí rychle orientaci.

Proti této poslední výtce lze ovšem právem namítnout, že Urbánek své dílo nepsal pro čtenáře neodborníka: pro toho byl určen jeho Husitský král. Rozsáhlý Věk poděbradský měl tedy za účel ukázat co nejpodrobněji vývoj událostí tomu, kdo již základní znalosti má a chce si je prohloubit. I za těchto okolností však vadí ne zcela jasné rozvržení látky a časté zabíhání do podrobností, které někdy od hlavní linie výkladu odbočují. Poněkud nepřehledné je již dělení celého díla na díly a knihy, přičemž ve dvou případech je jedna kniha rozdělena do dvou dílů (knihy IV, začíná v dílu 2. a pokračuje v dílu 3., kniha V. začíná v dílu 3. a pokračuje v dílu čtvrtém). Ne zcela jasná struktura díla se odráží do jisté míry i ve struktuře čtvrtého dílu.

Jeho první část je pokračováním V. knihy (Národní a husitské království Jiříkovo). Urbánek se v této části zabývá Jiříkovou vladařskou osobností a jeho dvorem, přechází k otázce poměru českého státu k Říši a k vylíčení mocenské situace ve vedlejších zemích Koruny české, sleduje vnitřní obnovu českého státu za Jiříkovy vlády a hodnotí Jiříkovo působení ve státě, jehož obyvatelstvo bylo dvojitě národností a dvojitě víry. Následuje kniha VI., pojednávající o dramatickém zápasu mezi Jiříkem a římskou kurií v letech 1460—1464 (do smrti Pia II.). Roku 1460 dosáhl Jiří vrcholu svého mocenského postavení: byl již přijat za vládce v celé oblasti zemí Koruny české, také mezinárodně dosáhl všeobecného uznání. Všechny tyto úspěchy byly ovšem umožněny tím, že až dosud byl Jiřík podporován papežem, jenž počítal s královou konverzí, která povede k zániku celého utrakvismu. To byla však podmínka, kterou Jiřík splnit nechtěl a nemohl. Při stálém odkladu vyslání poselství do Říma snažil se proto posílit své mocenské postavení, zvláště úsilím, aby se vedle neschopného císaře Fridricha III. stal římským králem (hlava I). Tento plán se však nepodařil a Jiří byl nakonec nucen zaslat do Říma poselství, které bylo pak v Římě svědkem odvolání kompaktát Piem II. Když se král tomuto rozhodnutí papežovu nepoddal, počalo to mít první důsledky ve vnitřní situaci v Čechách: Vratislav znovu zahájil odboj proti králi a čeští katolíci odmítli postavit se zcela jednoznačně v hájení kompaktát na stranu utrakvistů, i když jinak zatím zachovávali králi věrnost (hlava II — Zrušení kompaktát). Jiřík se však nevzdává. Jeho mocenské postavení ve střední Evropě je nadále pevné, u papeže získal vlivného přímluvce v osobě císařovny, kterému pomohl ve vnitrorakouských sporech, jeho diplomat Marini se snaží sjednat spolek mezi nejvýznamnějšími světskými evropskými panovníky, který by organizoval válku proti Turkům a současně tvořil určitou protiváhu proti moci papežově. Vše to nakonec však nezabránilo tomu, aby Pius II. nevydal proti králi púhon; ten však již nebyl z Říma do Čech rozeslán, protože papež umřel. Rozhodný krok k zápasu mezi kurií a českým královstvím byl ještě jednou odložen.

Zmíněná ne zcela přehledná struktura práce je patrná především v první části recenzovaného svazku. Je např. škoda, že kapitola o poměru Čech k Říši a o vedlejších zemích Koruny české si nevšimá ve vlastních Čechách, abychom si mohli učinit celkovou představu o oporách a slabínách Jiříkovy vladařské moci. V kapitole nazvané „Jiříkova vladařská osobnost a jeho dvůr“ se velmi málo dozvíme o Jiříkových rádcích a o jeho rodině, na druhé straně je snad až příliš mnoho pozornosti věnováno osobnosti šaška Palečka a anonymním portrétům z Tovačovského Hádání pravdy a lži. V kapitole o vnitřním rozvoji za Jiříkovy vlády až neústrojně mnoho místa zabírá výčet a popis jeho soch a obrazů v českých městech. V následující VI. knize je počátek pronásledování jednoty bratrské Urbánkovi podnětem k rozsáhlé kapitole o vývoji

jednoty, přičemž osudy jednoty jsou sledovány až do sedmdesátých let 15. století. Ač jde o kapitolu velmi cennou, nebylo podle mého mínění její umístění uprostřed výkladu o událostech vedoucích k zrušení kompaktát zcela šťastné.

Přílišná rozlehlost při určité nepřehlednosti jsou tedy vlastnostmi, které (vedle dalších znaků, které souvisejí, jak jsem se již zmínil, s autorovým pojetím historické práce) zadáme mezi záporné znaky díla. Přínos tohoto díla však všechny znaky záporné daleko, daleko převyšuje. Urbánek při sepisování Věku poděbradského provedl tak rozsáhlou heuristiku, že to až naplňuje úžasem. Někdy i zdánlivě nevýznamná zpráva byla pro Urbánka podnětem k obtížnému a pracnému hledání pramenů, které by zprávu kriticky ověřily. O dobrých syntetických pracích často říkáme, že jsou cenným základem pro další zkoumání. U Urbánkova díla by toto hodnocení neodpovídalo: zvláště u těch událostí, jejichž vyličení je závislé především na domácím archivním materiálu, lze často po stránce faktografické pokládat výklad Urbánkův za poslední slovo. Je jisté, že u některých otázek půjde budoucí bádání ještě hlouběji a že na mnoho věcí se bude dívat z jiných hledisek. Lze však říci, že u žádného jiného období našich dějin nemáme tak dokonale zpracovány politické i náboženské dějiny, jako u doby poděbradské, pokud ji Urbánek mohl ještě obsáhnout ve vydaných svazcích svého díla.

Naše uznání se však netýká jen Urbánkova důkladnosti, toho, že dovedl shromáždit a kriticky zpracovat nesmírné množství pramenů. Přes obšírnost díla prozaňuje z něho jednotné pojetí husitského hnutí, pozdějšího utrakvismu i osoby Jiřího z Poděbrad. Nebudeme s tímto pojetím ve všech bodech souhlasit, přesto však Urbánkův postoj k nejdůležitějším událostem a nejvýznamnějším postavám našich dějin 15. století vzbuzuje respekt. Urbánek vždy měl zcela kladný postoj k husitskému hnutí a tento kladný postoj zachovával i k utrakvistům ve čtyřicátých až šedesátých letech 15. století, k politickému proudu, který byl oporou utrakvismu v Čechách (tedy pro stranu původně Ptáčkovu, později Jiříka z Poděbrad) a také k jeho četným představitelům. Celé Urbánkovo dílo je do jisté míry apologií, do jisté míry apoteosou Jiřího z Poděbrad. Přitom však Urbánka obdiv k „husitskému králi“ nezaslepuje. Existuje určitá analogie mezi Urbánkovým Jiříkem z Poděbrad a Urbánkem samým. Jiřík se u Urbánka snaží být spravedlivým panovníkem obou národností a obou věr, ale jeho srdce je na straně utrakvistů a Čechů; Urbánek je zcela na straně Jiříkově, současně však se stále snaží zachovat si nezájatý pohled i na druhý tábor. Jak je např. u Urbánka s porozuměním líčena postava vratslavského biskupa Jošta z Rožnberka, ačkoliv šlo o osobu, která se nakonec postavila proti Jiřímu z Poděbrad!

Je skutečně velká škoda, že Urbánek své dílo nedokončil. Právě konec poděbradského období by zasloužil zpracování. Nelze však dnes již než konstatovat, že čtvrtý díl Věku poděbradského bude současně i jeho dílem posledním: stejně jako celé Laichterovy České dějiny zůstal i Věk poděbradský jen torzem. A jako k celému Urbánkovu dílu máme některé výhrady, týkají se tyto výhrady i čtvrtého dílu Věku poděbradského. Přesto je tento svazek nepochybně posledním velkým slovem velkého historika — a velkého člověka.

Jaroslav Mezník

G. Sasso: *Niccolo Machiavelli, storia del suo pensiero politico*, Napoli 1958.

Das von Croce inspirierte Buch über Machiavelli beansprucht keineswegs eine Gesamtanalyse des Werkes Machiavelli's zu liefern. Der Autor beschränkt sich vielmehr auf die Hauptentwicklungsetappen des Denkens Machiavelli's ohne auf das literarische Erbe selbst näher einzugehen. Trotzdem wäre es sicherlich nicht richtig in Sasso's Buch nur einen Beitrag in biographischer Sphäre zu sehen. Sasso entwickelt die Methode, die zum Beispiel schon von Oteta in seiner Monographie über Guicciardini angewendet worden ist, die den theoretischen Gehalt einzelner Schriften in engster Verbindung mit dem Leben des Autors begreifen will. Als besonders lehrreich gilt der Versuch einige Ansatzpunkte der theoretischen Schriften Machiavelli's schon in der ersten Phase seiner Tätigkeit, besonders in seinen Briefen zu suchen, in denjenigen Briefen, in denen Machiavelli die republikanische Regierung von Florenz über einzelne Vorgänge in Spanien, Deutschland und Frankreich unterrichtet. So beweist Sasso z. B., dass der Kern der Machiavelli's Auffassung von der Politik, die im vierundzwanzigsten Kapitel des *Principe* enthalten ist, und die sich auch in anderen Kapiteln des *Principe* wiederfindet schon in dem, „discorso sopra la provisione del danaio“ entfaltet ist. Machiavelli betont hier ausdrücklich, dass die Politik die höchste des Menschen Möglichkeit sei, die mit geeigneten Methoden betrieben werden müsse. Schon hier ist der Grundsatz ausgesprochen, dass der Mensch sich nicht vor der fortuna biegen solle sondern dass dem Menschen die Möglichkeit zustehe, die fortuna zu bezwingen.

Sasso's Meinung nach begreift Machiavelli die Politik als einen beständigen Kampf, in dem